HebrewBooks.org ©Moznaim Publishers. No commercial use allowed.

מסורת הש"ס

א) תמיד פ"ז [מ"ד אבות דר"נ פ"א], ב) ס"א ראה ר"ע, ג) ע"ז ט. [סנהדרין צז.], ד) [ל"ל אביי אמר], ה) ס"א חנן, ו) [אבות דר"נ פל"ד ע"ש], ז) על דרך דברה תורה כלשון בני אדם, ח) ומכרוב לכרוב אינו מן המנין עשרה ובאמת בע"י לא גריס לה כלל, ט) בכת"י ליתא לפסוק, דק"ס, י) [פי"ב ה"ח],

תורה אור השלם

1. לְדָוִד מִזְמוֹר לַיְיָ הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ תֵּבֵל וְיֹשְׁבֵי בָהּ: תהלים כד א
2. גָּדוֹל יְיָ וּמְהֻלָּל מְאֹד בְּעִיר אֱלֹהֵינוּ הַר קָדְשׁוֹ: תהלים מח ב
3. מִזְמוֹר לְאָסָף אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת אֵל בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט: תהלים פב א
4. אֵל נְקָמוֹת יְיָ אֵל נְקָמוֹת הוֹפִיעַ: תהלים צד א
5. הַרְנִינוּ לֵאלֹהִים עוּזֵּנוּ הָרִיעוּ לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב: תהלים פא ב
6. יְיָ מָלָךְ גֵּאוּת לָבֵשׁ לָבֵשׁ יְיָ עֹז הִתְאַזָּר אַף תִּכּוֹן תֵּבֵל בַּל תִּמּוֹט: תהלים צג א
7. מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת: תהלים צב א
8. עֵינֵי גַּבְהוּת אָדָם שָׁפֵל וְשַׁח רוּם אֲנָשִׁים וְנִשְׂגַּב יְיָ לְבַדּוֹ בַּיּוֹם הַהוּא: ישעיהו ב יא
9. יְחַיֵּנוּ מִיֹּמָיִם בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי יְקִמֵנוּ וְנִחְיֶה לְפָנָיו: הושע ו ב
10. מִי כָמֹכָה בָּאֵלִם יְיָ מִי כָּמֹכָה נֶאְדָּר בַּקֹּדֶשׁ נוֹרָא תְהִלֹּת עֹשֵׂה פֶלֶא: שמות טו יא
11. אָז יָשִׁיר יִשְׂרָאֵל אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת עֲלִי בְאֵר עֱנוּ לָהּ: במדבר כא יז
12. אֵלֵךְ אָשׁוּבָה אֶל מְקוֹמִי עַד אֲשֶׁר יֶאְשְׁמוּ וּבִקְשׁוּ פָנָי בַּצַּר לָהֶם יְשַׁחֲרֻנְנִי: הושע ה טו
13. וְנוֹעַדְתִּי לְךָ שָׁם וְדִבַּרְתִּי אִתְּךָ מֵעַל הַכַּפֹּרֶת מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרֻבִים אֲשֶׁר עַל אֲרוֹן הָעֵדֻת אֵת כָּל אֲשֶׁר אֲצַוֶּה אוֹתְךָ אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: שמות כה כב
14. וַיִּרְכַּב עַל כְּרוּב וַיָּעֹף וַיֵּרָא עַל כַּנְפֵי רוּחַ: שמואל ב כב יא
15. וּכְבוֹד אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל נַעֲלָה מֵעַל הַכְּרוּב אֲשֶׁר הָיָה עָלָיו אֶל מִפְתַּן הַבָּיִת וַיִּקְרָא אֶל הָאִישׁ הַלָּבֻשׁ הַבַּדִּים אֲשֶׁר קֶסֶת הַסֹּפֵר בְּמָתְנָיו: יחזקאל ט ג
16. וַיָּרָם כְּבוֹד יְיָ מֵעַל הַכְּרוּב עַל מִפְתַּן הַבָּיִת וַיִּמָּלֵא הַבַּיִת אֶת הֶעָנָן וְהֶחָצֵר מָלְאָה אֶת נֹגַהּ כְּבוֹד יְיָ: יחזקאל י ד
17. רָאִיתִי אֶת אֲדֹנָי נִצָּב עַל הַמִּזְבֵּחַ וַיֹּאמֶר הַךְ הַכַּפְתּוֹר וְיִרְעֲשׁוּ הַסִּפִּים וּבְצַעַם בְּרֹאשׁ כֻּלָּם וְאַחֲרִיתָם בַּחֶרֶב אֶהֱרֹג לֹא יָנוּס לָהֶם נָס וְלֹא יִמָּלֵט לָהֶם פָּלִיט: עמוס ט א
18. טוֹב לָשֶׁבֶת עַל פִּנַּת גָּג מֵאֵשֶׁת מִדְיָנִים וּבֵית חָבֶר: משלי כא ט
19. כֹּה הִרְאַנִי וְהִנֵּה אֲדֹנָי נִצָּב עַל חוֹמַת אֲנָךְ וּבְיָדוֹ אֲנָךְ: עמוס ז ז
20. קוֹל יְיָ לָעִיר יִקְרָא וְתוּשִׁיָּה יִרְאֶה שְׁמֶךָ שִׁמְעוּ מַטֶּה וּמִי יְעָדָהּ: מיכה ו ט
21. וַיַּעַל כְּבוֹד יְיָ מֵעַל תּוֹךְ הָעִיר וַיַּעֲמֹד עַל הָהָר אֲשֶׁר מִקֶּדֶם לָעִיר: יחזקאל יא כג
22. טוֹב שֶׁבֶת בְּאֶרֶץ מִדְבָּר מֵאֵשֶׁת מִדְיָנִים וָכָעַס: משלי כא יט
23. וְעֵינֵי רְשָׁעִים תִּכְלֶינָה וּמָנוֹס אָבַד מִנְהֶם וְתִקְוָתָם מַפַּח נָפֶשׁ: איוב יא כ

שאני התם דשירה דיומיה היא. דלעולם כל היכא דמספקא מילתא כגון במנחה דאי היום קודש לא שייך למימר דחול ואי הוא חול לא שייך למימר דקודש לא אמרינן כלל והכא היינו טעמא דאמר שירה דחול בחמישי בשבת דשירה דיומיה היא שיר הראוי ליאמר היום הוא ואפי' בראש השנה נאמרת שירת החול בכל תמידי השחר אלא בחמישי בשבת היו מחלפין אותו משום כפילה הלכך כי מספקא לן משום ספק כפילה לא מבטלינן שיר של תמיד: **לה' הארץ.** כל המזמור: **שקנה.** שמים וארץ: **והקנה.** תבל ליושבי בה כלומר קונה כדי להקנות: **ושליט בעולמו.** יחידי שלא נבראו המלאכים עד יום שני: **שחילק מעשיו.** הבדיל רקיע בין עליונים לתחתונים ונתעלה וישב במרום דוגמת שכנו בעירו והר קדשו: **שגילה ארץ.** מקום מלב עדתו שנאמר (בראשית א) ותראה היבשה בשלישי נאמר: **שברא חמה.** ברביעי: **שברא עופות ודגים לשבח לשמו.** כשאדם רואה עופות משונים זה מזה נותן שבח למי שבראם: **ליום שכולו שבת.** שעתיד העולם להיות חרב ואין אדם וכל המלאכות שובתות על אותו יום אומרים שיר של שבת: **מה ראה ר' עקיבא לחלק בין הפרשיות הללו.** שכל ששת ימים נאמרין הפרקים הללו על שם שעבר ושל (ח) שבת על שם להבא: **וקא מיפלגי בדרב קטינא.** ר' נחמיה לית ליה דרב קטינא אלא דאביי הלכך ליכא למימר על שם יום אחד שכולו שבת דהא תרי נינהו: **במוספי דשבתא.** מאי שיר אמרי: **הזי"ו ל"ך.** פרשת שירת האזינו חולקים אותה לששה פרקים הראשון האזינו השני זכור ימות עולם השלישי ירכבהו על במותי ארץ הרביעי וירא ה' וינאץ עד כאן ששה פסוקים לפרק ומכאן ואילך שמונה פסוקים לפרק החמישי לולי כעס אויב אגור הששי כי ידין ה' עמו: **כדרך שחלוקין.** פירקי השירה הזאת כאן: **כך חלוקין בבית הכנסת.** כך קוראין אותה ששה הקוראין בספר תורה והשביעי קורא מן השירה ולהלן: **אז ישיר.** שירת הים עד מי כמוכה: **ומי כמוכה.** עד סוף השירה: **ואז ישיר.** ישראל דעלי באר (במדבר כא): **כולהו בחד שבתא אמרי להו.** הלוים והיו חולקים הפרקי' בנעימת הקול להפסיק ובמחלפות כלי שיר ובתקיעת חצוצרות:

שאני התם דשירה דיומיה היא תניא א)רבי יהודה אומר משום ר"ע [א]בראשון מה היו אומרים [1]לה' הארץ ומלואה על שם שקנה והקנה ושליט בעולמו בשני מה היו אומרים [2]גדול ה' ומהולל מאד על שם שחילק מעשיו ומלך עליהן (א) בשלישי היו אומרים [3]אלהים נצב בעדת אל על שם שגילה ארץ בחכמתו והכין תבל לעדתו ברביעי היו אומרים [4]אל נקמות ה' על שם שברא חמה ולבנה ועתיד ליפרע מעובדיהן בחמישי היו אומרים [5]הרנינו לאלהים עוזנו על שם שברא עופות ודגים לשבח לשמו בששי היו אומרים [6]ה' מלך גאות לבש על שם שגמר מלאכתו ומלך עליהן בשביעי היו אומרים [7]מזמור שיר ליום השבת ליום שכולו שבת א"ר נחמיה (ב) מה ב)ראו חכמים לחלק בין הפרקים הללו אלא בראשון שקנה והקנה ושליט בעולמו בשני שחילק מעשיו ומלך עליהם (ג) בשלישי שגילה ארץ בחכמתו והכין תבל לעדתו ברביעי שברא חמה ולבנה ועתיד ליפרע מעובדיהן בחמישי שברא עופות ודגים לשבח לשמו בששי שגמר מלאכתו ומלך עליהם בשביעי על שם ששבת וקמיפלגי בדרב קטינא ג) דאמר רב קטינא שיתא אלפי שני הוה עלמא וחד חרוב שנאמר [8]ונשגב יי' לבדו ביום ההוא ד)(אמר אביי) תרי חרוב שנאמ' [9]יחיינו מיומים במוספי דשבתא מה היו אומרים אמר רב ה)ענן בר רבא אמר רב [ב]הזי"ו ל"ך ואמר רב חנן בר רבא אמר רב [ג]כדרך שחלוקים כאן כך חלוקין בבית הכנסת [ד]במנחת' דשבתא מה היו אומרי' אמר רבי יוחנן [11]אז ישיר ומי כמוך [10]ואז ישיר איבעי' להו הני כולהו בחד שבתא אמרי להו או דלמא כל שבתא ושבתא אמרי חד תא שמע [ה]דתניא א"ר יוסי עד שהראשונה אומרת אחת שניה חוזרת שתים שמע מינה כל שבתא ושבתא אמרי חד שמע מינה אמר רב יהודה בר אידי א"ר יוחנן ו)עשר מסעות נסעה שכינה מקראי וכנגדן גלתה סנהדרין מגמרא ז)עשר מסעות נסעה שכינה מקראי מכפרת לכרוב ח)(ד) ומכרוב לכרוב ומכרוב למפתן וממפתן [א] לחצר ומחצר למזבח וממזבח לגג ומגג לחומה ומחומה לעיר ומעיר להר ומהר למדבר וממדבר עלתה וישבה במקומה ט)שנאמר [12]אלך אשובה אל מקומי מכפורת לכרוב מכרוב לכרוב ומכרוב למפתן דכתיב [13]ונועדתי [לך שם ודברתי] אתך מעל הכפורת (ה) וכתיב [14]וירכב על כרוב ויעף וכתיב [15]וכבוד אלהי ישראל נעלה מעל הכרוב אשר היה עליו אל מפתן הבית וממפתן לחצר דכתיב [16]וימלא הבית את הענן והחצר מלאה את נגה כבוד ה' מחצר למזבח דכתיב [17]ראיתי את ה' נצב על המזבח וממזבח לגג דכתיב [18]טוב לשבת על פנת גג מגג לחומה דכתיב [19]והנה ה' נצב על חומת אנך מחומה לעיר דכתיב [20]קול ה' לעיר יקרא ומעיר להר דכתיב [21]ויעל כבוד ה' מעל תוך העיר ויעמד על ההר אשר מקדם לעיר ומהר למדבר דכתיב [22]טוב שבת בארץ מדבר וממדבר עלתה וישבה במקומה דכתיב אלך אשובה אל מקומי (ו) וגו' א"ר יוחנן ששה חדשים נתעכבה שכינה לישראל במדבר שמא יחזרו בתשובה כיון שלא חזרו אמר תיפח (ז) עצמן שנאמר [23]ועיני רשעים תכלינה ומנוס אבד מנהם ותקותם מפח נפש [ו]וכנגדן גלתה סנהדרין מגמרא מלשכת הגזית לחנות ומחנות לירושלים ומירושלים ליבנה ומיבנה

הזי"ו לך. האזינו זכור ירכבהו וירא לולי כי ידין כ"כ בספרים וכ"פ בקונט' וכן המנהג ובמסכת סופרים י) כתיב ויסמן לו ור"ח פי' וירא לו: רובע

או דלמא. כל פרק ופרק לשבת אחת פרק אחד: **עד שהראשונה.** שירת המוספין (ט) חוזרת חלילה פעם אחת: **שנייה.** שירת המנחה של תמיד (י) הערבים: **חוזרת שתים.** דהתם שית פירקי והכא תלתא האזינו בשבת אחת זכור בשבת שניה וכן כולם: **עשר מסעות כו'.** משום דאיירי מתני' בתקנות של יבנה נקט לה הכא למימר ששם גלתה סנהדרין בימי רבן יוחנן שהיה גלות ראשונה שגלו מירושלים: **נסעה שכינה.** להסתלק מעל ישראל מעט מעט כשחטאו: **מכפרת.** שהיתה רגילה לשכון שם נסתלקה על אחד מן הכרובים שעשה שלמה העומדין בארץ אחד לצפון הארון ואחד לדרום: **ומכרוב למפתן.** הבית: **וממפתן הבית לחצר.** לעזרה בין האולם ולמזבח: **ומחצר למזבח.** החיצון: **וממזבח לגג** (כ) **ומגג לחומת העזרה ומחומה לעיר.** לירושלים: **ומעיר להר.** הזיתים. וכל פסוקים הללו לפי שבקושי היה מסתלק ומצפה שישובו: **וירכב על כרוב** לא גרסינן דההוא ביציאת מצרים קאמר. והכי גרסינן **מכפרת לכרוב ומכרוב למפתן דכתיב ונועדתי לך שם וגו'** (ל) **וכבוד אלהי ישראל נעלה מעל הכרוב אשר היה עליו אל מפתן הבית.** למדנו שתחילת עיקר שכינה היתה על הכפרת ובימי יחזקאל נסתלקה משם לכרוב ושהתה שם כמה ימים כדכתיב מעל הכרוב אשר היה עליו (ומשם) למפתן: **וימלא הבית וגו'.** ביחזקאל כתיב אחר סילוק מן הכרוב אל המפתן: **נצב על המזבח.** ואע"ג דהאי קרא עמוס קאמר ליה ועמוס מקמי יחזקאל דורות הרבה (מ) היה מתנבא על העתיד ועל כרחך סילוקו כסדרן היו דרך יציאת חוץ: **טוב לשבת על פנת גג.** מאשת מדנים ובית חבר. על השכינה אמרו שלמה המלך טוב לה להסתלק אל גג משבת עם אשת מדני' כנסת ישראל שהעמידה צלם בהיכל ובית חבר בית שחברו בו את הסמל עם השכינה: **טוב לשבת בארץ מדבר.** סיפיה דקרא מאשת מדנים [וכעס]: **עד אשר יאשמו.** שיחזיקו את עצמם אשמים: **ומנוס אבד מנהם.** מעוזם נסתלק מהם: **מלשכת הגזית לחנויות.** חנויות עשו להם בהר הבית וישבו שם לומר שלא דנו דיני נפשות דחזו דנפישי רוצחים כדאמרי' בסנהדרין (דף מא.). וכל הנך גלויות דסנהדרין דבית שני קאמר ומסעות דשכינה בבית ראשון קאמר:

ומיבנה

עין משפט נר מצוה

כב א ב מיי' פ"ו מהל' תמידין הל' ט [טור א"ח סימן קלג]:

כג ג מיי' שם [ופי"ג מהל' תפלה דין ה' טוש"ע א"ח סי' תכח סעיף ה רב אלפס פ' הקורא את המגילה עומד ד' ער]:

כד ד ה מיי' פ"ו מהל' תמידין הלכה ט:

כה ו מיי' פי"ד מהל' סנהדרין הלכה יב:

◆

הגהות הב"ח

(א) גמ' שחילק מעשיו ומלך עליהן ונתעלה וישב במרום בשלישי היו אומרים: (ב) שם אמר רבי נחמיה וכי מה ראה ר"ע לחלק: (ג) שם ומלך עליהם ונתעלה וישב במרום בשלישי שגילה: (ד) שם מכפרת לכרוב ומכרוב למפתן כו' כצ"ל ותיבות ומכרוב לכרוב נמחק: (ה) שם אתך מעל הכפורת (וכתיב וירכב על כרוב ויעף) תא"מ ונ"ב רש"י לא גרס להו: (ו) שם אלך אשובה אל מקומי עד אשר יאשמו א"ר יוחנן: (ז) שם אמר תיפח נפשן שנאמר: (ח) רש"י ד"ה מה ראה כו' שעבר ושל יום שבת: (ט) ד"ה עד שהראשונה שירת המוספין אומרת פעם אחת: (י) ד"ה שניה כו' של תמיד בין הערבים חוזרת חלילה שתים דהתם כו' כצ"ל והד"א: (כ) ד"ה וממזבח לגג ההיכל ומגג: (ל) ד"ה וירכב כו' ונועדתי לך שם וגומר וכתיב וכבוד: (מ) ד"ה נצב על כו' דורות הרבה מתנבא היה על העתיד:

◆

הגהות הגר"א

[א] גמרא וממפתן לגג ומגג לחצר ומחצר למזבח וממזבח לחומה כו'. כצ"ל:

◆

מוסף רש"י

שיתא אלפי שני הוה עלמא. ששת אלפים שנים נגזר על העולם להתקיים כמנין ימי השבוע וביום השביעי שבת ובשבעת אלפים נוח לעולם (ע"ז ט.) **וחד חרוב.** שאלף שנה יהיה חרוב חוץ מששת אלפים אלו, דהיינו אלף שביעי (סנהדרין צז.).

◆

רבינו חננאל

ודחינן שני יום חמישי דהרנינו שירה של ראש השנה היא ואינה שירת חול, לפיכך אומר אותה ואפי' בשחרית. אבל זולתי יום חמישי היכא דאיכא חשש שמא יבואו עדים (שמא) אין אומרים שירה כלל. **תניא** ר' יהודה אומר משום ר' עקיבא בראשון מהו אומר לה' הארץ ומלואה וגו'. וביום ראשון נבראו שמים וארץ על שם שקנה, כדכתיב קונה שמים וארץ. והקנה, שנאמר והארץ נתן לבני אדם. והוא שליט בעולמו, שנאמר לה' הארץ ומלואה תבל ויושבי בה. בשיני אומר בעיר אלהינו הר קדשו, על שם שחילק מעשיו, שנאמר ויהי מבדיל בין מים למים, כך חילק הקב"ה ובחר בירושלים ונקראת עיר אלהינו ושכינתו בה. בשלישי אומר [אלהים] נצב בעדת אל וגו', על שם שגילה ארץ בחכמתו, כדכתיב ותראה היבשה והכינה לעדתו שקיבלו משפטיו, כדכתיב אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי. פירוש אילולי ישראל שקיבלו בריתי להגות בה יומם ולילה, לא שמתי שמים וארץ. רביעי וחמישי וששי פשוטין הן. הללו כולן השירות על שם מעשיו של הקב"ה. בשביעי מזמור שיר ליום השבת, ליום שעתיד להיות כולו שבת. כלומר אלף שנה שהוא יומו של הקב"ה ואחר כך תחיית המתים. אמר ר' נחמיה מה ראו חכמים לחלק בין הפרקים הללו. כלומר, ששה ימים על שם מעשיו של הקב"ה, ויום השביעי ליום שכולו שבת. אלא גם יום שביעי על שם מעשיו הוכנה השירה הזאת. וכן פירשוה, מזמור שיר ליום השבת על שם ששבת כדכתיב ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אותו כי בו שבת. וקמיפלגי ר' נחמיה ורבנן בהאי סברא, חכמים סברי שיתא אלפי שני הוי עלמא וחד אלפא חרבן, (א) שנאמר יחיינו מיומים ונשגב ה' לבדו ביום ההוא. ור' נחמיה סבר תרי אלפי הוי חרבן שנאמר יחיינו מיומים ביום השלישי יקימנו ונחיה לפניו. **במוספי** דשבתא מאי אמר, הזי"ו ל"ך. פי' מהאזינו עד זכור ימות עולם. וקורין אותה שירה במוסף של שבת. ובשבת אחרת קורין מזכור עד ירכבהו. וכן בכל שבת ושבת קורין אחת. נמצאו שש שבתות בשירת האזינו, וכשישלימו שש שבתות חוזרין כך לעולם. **ובמנחה** בשבתות [מה היו] אומר', שבת רשונה במנחה אומר אז ישיר משה, שנייה מי כמוכה באלים, שלישית אז ישיר ישראל, וכשישלימו חוזרין. נמצאת שירת האזינו נקראת בשש שבתות ואח"כ חוזרין, ואילו שלש שבתות חוזרין. נמצאת שירת אז ישיר חוזרין בה פעמיים עד שתשלים שירת האזינו לחזור. וזהו פי' עד שהראשונה והיא שירת האזינו חוזרת אחת, שנייה שירת המנחה בשבת חוזרת שתים. ש"מ דהני שלש כל שבת אומר אחת מהן במנחה. **אמר רבא** כדרך שחולקין בפסוקים של שירת האזינו כאן כמות שאומר הזי"ו ל"ך, כך חולקים בקריאתם בספר תורה בכנסת.

(א) שנא' ונשגב ה' לבדו ביום ההוא ור' נחמיה סבר דתרי חרוב שנאמר יחיינו מיומים וכו'.